

MODUL VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT PRO Ph.D. STUDENTY, AKADEMICKÉ A VÝZKUMNÉ PRACOVNÍKY UP

Etika vědecké práce – teoretický úvod

doc. et doc. PhDr. Mgr. Kateřina Ivanová, Ph.D.

METODA ETIKY, PŘÍSTUPY K ETICE, ETIKA VĚDY

<https://www.google.com/search?q=etika&client=firefox-b-d&sxsr=ALeKk02abE774LLLY2MfhtZbkDqytnDztA:1603088733258&source=>

DEFINICE OBECNÉ ETIKY

– bez toho to nejde 😞😐😄

- FILOSOFICKÁ DISCIPLÍNA, KTERÁ SE ZABÝVÁ **MORÁLNÍ POVAHOU LIDSKÉ PRAXE**; JEJÍM PŘEDMĚTEM JSOU **HODNOTÍCÍ SOUDY**, KTERÉ SE TÝKAJÍ **ROZLIŠOVÁNÍ DOBRA A ZLA**.
- JE NAUKOU O **SPRÁVNÉM JEDNÁNÍ** (K OSTATNÍM, K SOBĚ, K PŘÍRODĚ...), PŘEDSTAVUJE A ZKOUMÁ **OBSAHOVÝ I MOTIVAČNÍ ASPEKT** JEDNÁNÍ.
- ČLOVĚK JE SCHOPEN (MĚL BY BÝT) NA ZÁKLADĚ ETICKÝCH NŮREM REFLEKTOVAT NEJEN TO CO JE, **ALE I TO, CO MÁ BÝT**.
- **ZÁKLADNÍM PŘEDPOKLADEM** ETIKY JE „SVOBODA JEDINCOVY VŮLE“.

CO JE ETICKÉ DILEMA?

- ZNAMENÁ NUTNOU A OBTÍŽNOU VOLBU MEZI DVĚMA (A VÍCE) VZÁJEMNĚ SE VYLUČUJÍCÍMI MOŽNOSTMI:

- NEMÁ JEDNOZNAČNÉ ŘEŠENÍ, ALE ČASTO MUSÍ BÝT JEDNOZNAČNĚ ŘEŠENO.
- **TÝKÁ SE VÍCERÝCH SPRÁVNÝCH, A PŘESTO SI KONKURUJÍCÍCH, HODNOT.**
- PŘEDPOKLÁDÁ, ŽE JEDNOTLIVCI CHTĚJÍ KONAT SPRÁVNĚ, ALE NEVĚDÍ JAK.

METODA ETIKY

➤ ARGUMENT

- MORÁLNÍ SOUD MŮŽE BÝT NORMATIVNĚ KRITIZOVÁN POUZE JINÝM MORÁLNÍM SOUDEM (Tugendhat, 2004, s. 15).

ZÁSADNÍ JE SPRÁVNÉ POLOŽENÍ OTÁZKY

➤ 4 DRUHY ARGUMENTŮ:

- 1) APEL NA AUTORITU (BŮH, JINÁ OSOBA, SKUPINA LIDÍ, INSTITUCE, ŠÉF...)
- 2) APEL NA KONSENSUS (SHODA MEZI LIDMI ČI SKUPINAMI LIDÍ)
- 3) APEL NA INTUICI
- 4) SÓKRATOVSKÁ METODA (POSTUP PŘÍVÁDĚJÍCÍ K NOVÉMU POZNÁNÍ, KLADENÍ „SPRÁVNÝCH“ OTÁZEK A ZVAŽOVÁNÍ ODPOVĚDÍ)

TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ DILEMAT – CO SE POČÍTÁ...

- ➔ **ZALOŽENÝ NA CTNOSTECH: JAKÝ JE ČLOVĚK?**
- ➔ **DEONTOLOGICKÝ (STANOVENÁ POVINNOST):
JAKÝ JE SKUTEK?**
- ➔ **KONSEKVENCIONALISTICKÝ: JAKÉ JSOU
DŮSLEDKY JEDNÁNÍ?**
- ➔ **TELEOLOGICKÝ: JE SPLNĚN ÚČEL A CÍL
JEDNÁNÍ?.**

CO JE TŘEBA PŘI ŘEŠENÍ DILEMAT RESPEKTOVAT?

- 1) PRACOVAT S PROMYŠLENÝMI A DOLOŽENÝMI ARGUMENTY (NIKOLI S POUHÝM MÍNĚNÍM NEBO DOHADY);
- 2) TESTOVAT ARGUMENTY NA PARALELNÍCH PŘÍPADECH;
- 3) RESPEKTOVAT A SNAŽIT SE POROZUMĚT ARGUMENTŮM JINÝCH STRAN (CTÍT AUTONOMI DRUHÝCH);
- 4) JASNĚ VYMEZIT, BODY, VE KTERÝCH NENÍ MOŽNÝ KOMPROMIS.

VELCÍ MYSLITELÉ A JEJICH KONCEPTY ETIKY:

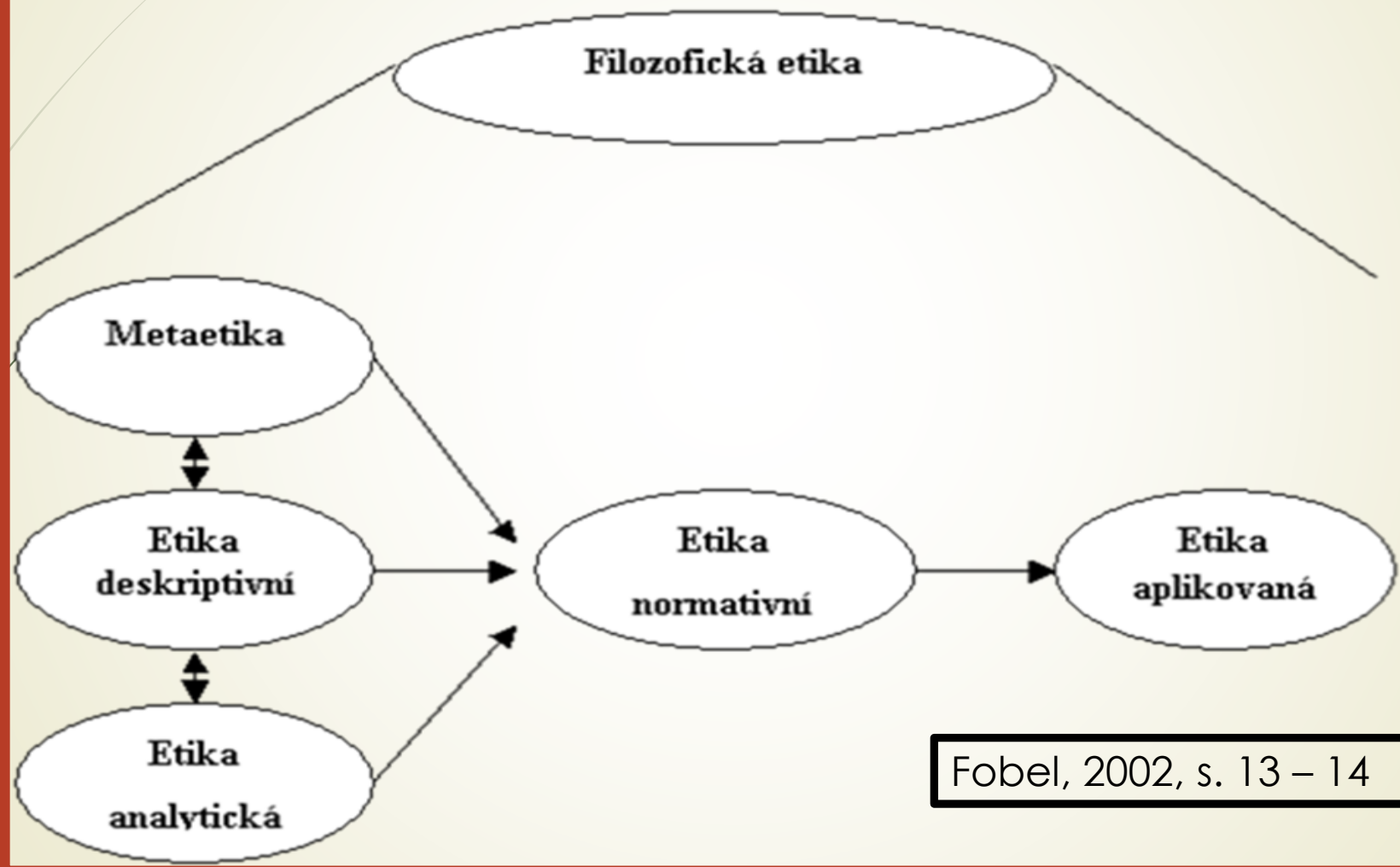
- **ARISTOTELES** – ETIKA JAKO PRAKTICKÁ FILOZOFICKÁ DISCIPLÍNA, BEZ MÍRY VĚCÍ;
  - **KANT (HARTMANN)** – 3 ETICKÉ OTÁZKY (CO MÁM DĚLAT, CO MÁM VĚDĚT, S ČÍM MOHU POČÍTAT);
  - **MAŠARYK** – ETIKA JAKO VĚDECKÁ DISCIPLÍNA PLATNÁ PRO VŠECHNY TYPY VĚDNÍCH OBORŮ;
  - **LÉVINAS** – PRVOŘADOŠT ETICKÝCH HODNOT (PROFETIKA) ZALOŽENÁ NA **ODPOVĚDNOSTI K DRUHÝM A ZA DRUHÉ**.
-
- **BEAUCHAMP A CHILDRESS** – 4 ETICKÉ PRINCIPY;
  - **HIPPOKRATÉS** – **KAZUISTICKÝ PŘÍSTUP** K ŘEŠENÍ DILEMAT,
  - **JONSEN (2017)**- **PROPOJENÍ OBOJÍHO** – metoda 4 boxes.

Dělení etiky

- 1) ETIKA DESKRIPTIVNÍ** - POPISUJE MRAVNĚ PROBLEMATICKÉ SKUTEČNOSTI.
- 2) ETIKA ANALYTICKÁ** - OBJASŇUJE PRINCIPY MORÁLNÍHO JEDNÁNÍ A UVAŽOVÁNÍ.
- 3) METAETIKA** – POZNÁVÁ RYSY MRAVNOSTI, KTERÉ PŘESAHOJÍ LIDSKÝ ŽIVOT A STÁVÁJÍ SE STĚŽEJNÍMI HODNOTAMI LIDSKÉHO SPOLEČENSTVÍ.
- 4) ETIKA NORMATIVNÍ** – FORMULUJE SYSTÉM ZÁKLADNÍCH ETICKÝCH PRINCIPŮ A PRAVIDEL, JEŽ URČUJÍ, KTERÉ JEDNÁNÍ JE SPRÁVNÉ, A KTERÉ NIKOLI.

Vztah metaetiky, etiky deskriptivní, analytické, normativní a aplikované

Fobel, 2002, s. 13 – 14

APLIKOVANÁ ETIKA

- Etika jako součást praktické filozofie slouží zejména k **mravnímu zdokonalování praxe**. Ve specifických podmínkách praxe se nazývá aplikovaná etika.
- Hlavní otázka: „**co je optimální udělat v dané situaci?**“
- V praxi **prověřuje platnost** obecných principů a hodnot.
- **Má význam při rychlém a závažném morálním rozhodování.**
- Má vliv na tvorbu instruktivních norem.
- **Etika vědy a výzkumu je etikou aplikovanou.**

ETIKA VĚDY

- Její úlohou jako součásti metavědy je **odhalovat morální problémy související s vědeckou činností a jejími důsledky.**
- Myšlenkově se sytí postřehy a kritickou sebereflexí vědců ze **všech vědních oblastí.**
- Diskuse vyústily do formulace **dokumentů kodifikujících povinnosti a práva vědců** na všeobecné úrovni i na úrovni konkrétních vědních disciplín (např. Deklaraci práv věd. pracovníků (1969); Doporučení UNESCO o statutu výzkumných pracovníků (1974) aj.).
- https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Etika_v%C4%9Bdy

➤ Etika vědy se rozvíjí ve dvou relativně samostatných liniích:

- 1. První se zabývá vztahem mezi vědou a společností; odpovědností vědců za sociální, ekonomické, ekologické, psychické a další důsledky získávání a využívání vědeckých poznatků. **Odmítá tezi o hodnotové neutralitě vědy** a zdůrazňuje **programovou orientaci vědců na anticipaci (předjímání) a hodnocení možných důsledků** vědeckého poznání.
- 2. Druhá linie směřuje do vědecké komunity. Merton (1940) vyzdvihl jako významný faktor rozvoje vědeckého poznání tzv. **étos vědy** – tj. **soubor imperativů předávaných z generace na generaci, který tvoří základ profesionálního chování vědců a je odvozen od cíle a metod vědy** (dodržování morálních norem má zaručit objektivitu věd. poznatků).

Étos vědeckého pracovníka

by měly tvořit tyto normy:

- **univerzalismus** (pravdivost poznatků, která nezávisí na osobních a sociálních attributech autora);
- **kolektivismus** (povinnost předávat poznatky);
- **organizovaný skepticismus** (povinnost veřejné kritiky výsledků);
- **nezištnost** (přednostní orientace na rozvoj poznání, nikoliv na materiální výhody či prestiž);
- **originalita** (orientaci na nové poznatky, zákaz plagiátorství);
- **emocionální neutralita a racionalita** (chápanou jako víra v sílu rozumu).

➤ **Dodržování těchto principů je kontrolováno veřejností, podléhá sociálnímu tlaku i vnitřní sankci (pocit studu, nevole, viny, špatného svědomí)**

- Kritici Mertona - skutečným základem normativní struktury vědy jsou **kognitivní normy** (soubor sdílených teoretických orientací a metodologických požadavků).
- Výzkumy ukázaly, že ve vědecké komunitě ve skutečnosti koexistuje větší počet **rozdílných variant skupinové morálky v závislosti na kognitivním a sociálním kontextu** (příslušnost k výzkumnému týmu, k vědní disciplíně, zapojení do širšího systému průmyslových nebo politických institucí).

Scg. etiky vědy se zaměřuje na výklad mravů ve vědě i na **průběh sociálních procesů, jejichž prostřednictvím jsou normy přijímány a přetvářeny**, např. na socializaci adeptů vědy, na sociální kontrolu, mechanismus sociálního vzestupu ve vědě ...

- ▶ ... věnuje pozornost různým formám deviantního chování ve vědě, především **podvodu (falšování, zkreslování věd. výsledků) jako extrémní formě sociální deviace.**
- ▶ V současnosti je pocíťován jak nedostatek údajů o rozsahu a distribuci deviantního chování ve vědě, tak i absence ucelené teorie, která by vysvětlovala příčiny vzniku deviací a posloužila při hledání citlivějších procedur jejich detekce a prevence.

Soupis literatury 1

- ▶ ANZENBACHER, A. (2001). *Úvod do etiky*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0953-1.
- ▶ ARISTOTELÉS. (1996). *Etika Níkomachova*. Praha: Rezek. ISBN 80-901796-7-3.
- ▶ BEAUCHAMP, T., L. a CHILDRESS, J.F. *Principles of Biomedical Ethics*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2001
- ▶ BLÁHA, I., A. (1990) *Ethika jako věda*. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-023-3.
- ▶ DROZDENOVÁ, W. ed.
- ▶ HARTMANN, N. (2002) *Struktura etického fenoménu*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0970-1.
- ▶ HIPPOKRATÉS. *Aforismy. Prognostikon. O vzduchu, vodách a místech*. Vyd. z roku 1902. Praha: Alberta, 1993.
- ▶ FOBEL, P. (2002) *Aplikovaná etika. Teoretická východiská a současné trendy*. Martin: HONNER. ISBN 80-968399-5-0.

Soupis literatury 2

- ▶ IVANOVÁ, K. (2006) *Základy etiky a organizační kultury v managementu zdravotnictví*. Brno: NCONZO. ISBN 80-7013-442-9.
- ▶ LÉVINAS, E. (2009). *Etika a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 978-80-7298-394-0.
- ▶ MASARYK, T. (2001). *Pokus o konkrétní logiku*. Praha: Masarykův ústav AV ČR.
- ▶ OSBORNE, R. (2006) *Seznamte se... Filozofie*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-086-0.
- ▶ PAYNE, J. (1995) *Hermeneutická etika*. Praha: Triton. ISBN 80-85875-07-1.
- ▶ ROBINSON, D. (2004). *Seznamte se... Etika*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-941-0.
- ▶ SPINOZA, B. (2004). *Etika*. 2. vyd. Praha: dybbuk. ISBN 80-86862-02-X.
- ▶ TUGENDHAT, E. (2004). *Přednášky o etice*. Praha: OIKOYMENH, ISBN 80-7298-086-6.

katerina.ivanova@upol.cz

Tento seminář je realizován v rámci projektu OPVVV - Zkvalitnění schémat
Doktorské studentské grantové soutěže a jejich pilotní implementace,
CZ.02.2.69/0.0/19_073/0016713.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY